

ASTA KIETÄVÄINEN
MMM, YTT, Tutkijatohtori
Arktinen keskus, Lapin yliopisto

Tarina markkinatalouden tulosta poroelinkeinoon

Luonnon kiertokulkuun ja yhteisölliseen työhön perustuvaa poroelinkeinoa pidetään elämäntapana, mutta se on myös pohjoisten ihmisten merkittävä toimeentulon lähde. Tarkastelen tässä artikkelissa sitä, kuinka poronomistajat kokevat poronhoitotöiden, toimeentulon hankkimisen useammasta tulonlähteestä ja porotalouden muutokset markkinaistuvassa maailmassa. Aiemmin poronhoitajat elivät luontaistaloudessa, jossa toimittiin luonnon ehtojen mukaan ja elinkeino tarjosi kaiken, mitä elämiseen tarvittiin. Toimeentulon tukena olivat metsästys, kalastus ja marjastus. Nykyään poroperheen toimeentulo muodostuu porotalouden lisäksi esimerkiksi jalostuksesta ja matkailusta. Yrittäjäyys, poroelinkeino ja elämäntavan piirteet limittyvät toisiinsa vaihdellen poroperheistä toiseen. Eri toimeentulomuotojen limittyneisyyksistä ja painoarvoista riippumatta porotyö, joka kantaa sisällään myös elämäntavan piirteitä ja niihin kiinnitettävää identiteettiä, auttaa muodostamaan kestävästä elämäntarinan, joka luo varmuutta myös tulevaisuuden suunnittelulle.

Avainsanat: elämäntapa, markkinatalous, poronhoito, tarina, toimeentulo

Porotaloutta voidaan harjoittaa Suomessa vain poronhoitoalueella, joka sijaitsee pohjoisimmassa Suomessa: Lapissa sekä Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun pohjoisosissa. Porotaloudella on merkittävä rooli pohjoisen harvaan asutun maaseudun elinkeinona. Poronhoitoalueiden talous on muuhun maahan verrattuna enemmän riippuvainen alkutuotannosta ja palvelusektorin toiminnasta, ja näiden alojen työpaikat ovat paikkasidonnaisia (Pohjola 2010, 27). Palvelusektorin työpaikat ovat enimmäkseen taajamissa, joten syrjäisimmillä alueilla alkutuotanto on merkittävä työllistäjä ja porotalouden merkitys on huomattavasti suurempi kuin maakunnan keskusalueella (Kietäväinen 2012).

Poroelinkeino on muuttunut yhteiskunnan muutoksen myötä kohti yritysmaisia käytäntöjä, mutta silti säilyttänyt elämäntavan piirteitä, joissa kulttuuriset arvo- ja merkitysjärjestelmät ovat keskeisiä (ks. Kortteinen 1982). Suomessa oli 4384 poronomistajaa poronhoitovuonna 2014–2015 (Poromies 2016), ja porotalous on merkittävä tulonlähde etenkin pohjoisimpien poronhoitoalueiden poronomistajille. Tavallisesti toimeentulo muodostuu useista lähteistä, ja useimmilla poronomistajilla onkin sivu- tai liitännäiselinkeinoja. Päätoimisten poroelinkeino

harjoittajien porokarjat ovat viime aikoina kasvaneet suhteessa pienomistajien keskimääräisiin porokarjoihin (Heikkinen 2002, 300). Porokarjan pääluvun lisäämisellä pyritään kannattavuuden parantamiseen (Tuomisto ym. 2008, 17) samoin perustein kuin millä maataloudessakin kasvatetaan tuotantoyksikkökokoja (Silvasti 2001; Kietäväinen 2009; Niemi & Ahlstedt 2014). Myös keskimääräinen omistajakohtainen poromäärä on kasvanut. Kannattavuuskirjanpidon tulosten perusteella laskettu yritysten keskimääräinen porokarjan koko tilivuonna 2014–2015 oli 198 eloporoa. Saamelaisen kotiseutualueen keskimääräinen laskennallinen porokarjan koko oli suurempi (258 eloporoa) kuin muulla poronhoitoalueella (143 eloporoa) (Luke Taloustohtori 2016).

Poronhoitoalue on jaettu 54 paliskuntaan, ja jokainen poronomistaja kuuluu osakkaana yhteen paliskuntaan. Kullekin paliskunnalle on määrätty suurin sallittu poromäärä. Myös poronomistajille on asetettu suurimmat sallitut poromäärät, jotka ovat eteläisellä poronhoitoalueella enintään 300 ja pohjoisella alueella 500 eloporoa omistajaa kohti. Koko poronhoitoalueelle eloporoja on noin 190 000 teuraserotusten jälkeen. (Poromies 2015, Paliskuntain yhdistys 2016.) Poronhoitoalueella suurin sallittu eloporomäärä on yhteensä 203 700 poroa.

Porotalouden tuotto muodostuu pääosin poronlihan myyntituloista. Vuosittain kulutukseen päätyy noin 2,5–2,0 miljoonaa kiloa poronlihaa, joskin poronhoitovuonna 2013/2014 määrä oli 1,7 miljoonaa kiloa. Vuosittaisesta poronlihamäärästä noin puolet menee isoihin ostoliikkeisiin ja puolet pienjalostukseen, suoramyyntiin ja poronomistajien omaan käyttöön. Jalostamattoman lihan myyntiarvo oli poronhoitovuonna 2013/2014 noin 15 miljoonaa euroa (Poromies 2015). Kannattavuus vaihtelee sekä alueellisesti että elinkeinon harjoittajien välillä. Erot johtuvat osin poronhoitotavoista ja osin poromäärästä. Porojen talvinen maastoruokinta on yleisintä poronhoitoalueen keski- ja pohjoisosissa, ja tarharuokinta painottuu poronhoitoalueen etelä- ja keskiosiin (Nieminen 2008, 64).

Porohoidolla on pitkä historia, mutta mitä porotalous ja poroelinkeino merkitsevät nykyaikana. Pohdin ja tulkitsen porotaloutta ja siitä

saatavaa toimeentuloa ja työtä elämäntarinoiden kautta koettuina elämysympäristöinä. Asuinpaikasta ja luonnosta tulee sekä erityinen, eletty paikka että osa kerrottua identiteettiä. Tarkastelen kerrottujen tarinoiden avulla yhteisöllisen poronhoidon kehityskulkuja markkinaistuvassa yhteiskunnassa.

Paikkasidonnainen ja yhteisöllinen poroelinkeino markkinaistuvassa yhteiskunnassa

Nykyistä kulttuuriamme hallitsee talous- ja markkinapuhe, joka levittäytyy yhteiskunnan eri osaluueille. Taloudellisen argumentoinnin vaikutusvalta on kasvanut yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa (Jokinen & Saaristo 2002, 324). Aikanaan jo Polanyi (1957/ 2009, 292) kritisoi sitä, että markkinataloudessa yhteiskunnalliset instituutit alistetaan markkinamekanismin vaatimuksille. Tämä on herättänyt pelkoa, että markkinoiden toimintalogiikka horjuttaa ja korvaa perinteisiä arvoja ja sosiaalisia normeja ja siten uhkaa yhteisöllisyyttä (Mäki 2013, 102). Jokinen ja Saaristo (2002, 321) ovat todenneet, että kansalliset instituutit ja kansallisille kulttuureille ominaiset mentaaliset mallit ovat sen verran jähmeitä rakenteita, että ne muovaavat myös nykyisin vallalla olevaa uusliberalistista taloutta. Kollektiiviset elämänmuodotkaan eivät ole kokonaan häviämässä ja poronhoito on esimerkki tästä. Yhteiskuntaluokat, ammatti-identiteetit ja yhteisöt, perheet ja suku jäsentävät myös 2000-luvun elämää (emt.: 317).

Myös porotalous on joutunut kohtaamaan markkinatalouden vaatimukset nykyisessä taloudellisia arvoja korostavassa maailmassa. Porotaloudessa luonto ja ihminen yhteisönsä jäsenenä ovat merkittävässä asemassa, ja porotalouteen liittyvät työt tehdään yhteisöllisesti yhdessä paliskunnan muiden osakkaiden kanssa, vaikka porot omistetaankin yksityishenkilönä (Heikkilä 2003, 135, Heikkinen ym. 2007). Poronhoidon kulttuuri ja käytännöt haastavat markkinatalouden ilmentymiä, sillä tässä elinkeinossa työ on osa elämää ja maa osa luontoa. Polanyn (1957/2009) mukaan työtä, elämää ja elinympäristöä ei ole perinteisesti erotettu toisistaan, ja ne ovat sidoksissa kotiseutuun,

Poroja Ounastunturilla. Kuva: Ilmari Hustich. 1930-luku. Suomen valokuvataiteen museo.

sukulaisuuteen ja ammattiin. Yhdet suuret markkinat sen sijaan ovat talouselämän järjestely, johon kuuluvat myös tuotantotekijöiden markkinat. Tällöin myös työ, maa ja raha ovat teollisuuden olennaisia osatekijöitä, joilla on markkinat osana talousjärjestelmää. Liberaalin ja uusliberaalin teorian ytimessä onkin toimivien markkinoiden rakentaminen maan, työvoiman ja rahan vaihdannalle (Harvey 2008, 203). Poronhoito haastaa käytännöllään näitä uusliberaalin talouden mekanismeja.

Porotalous on paikkasidonnainen elinkeino, jota harjoitetaan laissa määritellyllä poronhoitoalueella ja kunkin oman paliskuntansa rajojen sisällä. Paikan ainutkertaisuus syntyy vain sen perusteella, mitä paikan rajojen sisäpuolella sijaitsee, sekä paikkojen erityisistä sijainneista yhteyksien moninaisissa verkoissa (Massey 2008, 15). Näin poronhoitoalueen ainutkertaisuus muodostuu poroelinkeinoon harjoittajien sosiaalisten suhteiden vuorovaikutuksesta (ks. Lefebvre 1991, 68–99), sekä poronhoitajien vuorovaikutuksesta porojen ja luonnon kanssa, mikä kytkeytyy eri tavoin eri paikoissa osaksi inhimillistä kulttuuria (Ingold 2000).

Asuinpaikasta tulee sekä erityinen, eletty paikka että osa kerrottua identiteettiä. Poronhoitajien lapset syntyvät keskelle yhteisön ja kulttuurin muovaamia merkitysjärjestelmiä ja kasvaessaan yhteisön jäseneksi oppivat kulttuuriset merkityskartat, joiden avulla jäsentävät maailmaa. Polanyi (1957/2009) on korostanut, että taloudelliset valinnat ovat aina uppoutuneet osaksi sitä taloudellista ja kulttuurista ympäristöä, jossa ne tehdään, ja siksi taloudellisia pidetyt rationaliteetit eroavat eri ympäristöissä (Heiskala 2009, 24).

Aineisto ja menetelmä

Tutkimusaineisto koostuu 15 poronomistajan teemahaastattelusta, jotka ovat osa Metsäntutkimuslaitoksen ”Ylä-Lapin metsien kestävä käyttö” hankkeen (2004 - 2008) ”Elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen kulttuuriset merkitykset” osahankkeen aineistoa. Haastattelut tehtiin Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa vuosina 2004 - 2005. Haastatelluista poronomistajista 80 prosenttia oli saamelaisia ja naisia oli neljä ja miehiä 11. Haastattelut olivat puolistrukturoituja;

Taulukko 1. Aineistosta kertomusten rakenneosien mukaan rekonstruoidut tarinat ja rakenneosien teemat eri tarinoissa.

Rakenneosa	Poronlinkeidon tarina 11H/22 tarinasegmenttiä*)	Poronlihan jatkojalostuksen tarina 8H/16 tarinasegmenttiä	Matkailun tarina 9H/17 tarinasegmenttiä
Tiivistelmä	Poromiesperhe opettaa käytännöt	Suunnitteilla jatkojalostusta	Poronlihan matkailun vetovoimatekijä
Orientaatio	Poronhoito peruselinkeinona	Poronlihan jatkojalostus	Poronlihan matkailun vetovoimatekijä
Arvio	Elinkeino vai elämäntapa		Paikalliset
Tapahtuma/ongelma	Panostusta elinkeinon <ul style="list-style-type: none"> • koneistuva elinkeino • poromiesmäärä • EU-politiikka ja poronhoitolaki 	Suoramyynni <ul style="list-style-type: none"> • lihan menekki ja suoramyynnin ongelmat • poronliha ja rajoitukset 	Matkailun ja poronhoidon ristiriita
Arvio	Poromäärät		Matkailun ja porotalouden vastakkainasettelu loiventunut
Ratkaisu	Yhdistelmäelinkeinot	Markkinointi edistää menekkiä	Matkailun kehittäminen
Arvio	Tulevaisuus	Poronlihan rajoitettu määrä ja hinta	Lähimarkkinointi
Päätäntä	Poronlinkeidon tulevaisuus	Laatu, menekin tae	Matkailun ja monilajiyrittäjyyden tulevaisuus

*) esimerkiksi 11H/22 tarinasegmenttiä ilmaisee, että tarinassa on osia 11 haastattelusta ja näistä kaikkiaan 22 tarinasegmenttiä on käytetty haastatteluista.

haastateltaville esitettiin yleisiä temaattisia elinkeinon harjoittamiseen ja toimintaympäristöön liittyviä kysymyksiä, joita täydennettiin tarvittaessa tarkentavilla kysymyksillä. Haastateltavat saivat kertoa hyvin vapaasti käsityksistään ja mielipiteistään. Haastatteluista otettiin tämän artikkelin aineistoksi poronhoitoa käsittelevät osuudet, joiden osuus oli noin kolmannes litteroidusta haastattelutekstistä.

Kertoessaan omasta elämästään ja elinkeinostaan poromiehet kertoivat samalla omaa elämäntarinaansa (Huotelin 1992). Täten aineiston analyysissä yhdisteltiin narratiivista analyysia (Hyvärinen 2004) ja laadullista sisällön analyysia (Tuomi & Sarajärvi 2004). Analyysin aluksi haastattelut luettiin lävitse ja niistä tunnistettiin tarinasegmenttejä. Aineiston tarkemmassa luennassa tarinasegmentit, ryhmiteltiin sisällön analyysia käyttäen pääsanoman perusteella nimeytyiksi teemoiksi. Näistä rekonstruointiin kolme tarinaa: poroelinkeino, jatkojalostus ja matkailu (Taulukko 1, ks. s. 26). Tarinoita muodostettaessa käytettiin ohjeellisena koodistona Labovin ja Waletzky (1967) kertovaan rakenteeseen sisältyviä rakenneosia: tiivistelmä (lyhyt aloitus), orientaatio (taustoitus), tapahtuma/ongelma, arviointi, ratkaisu ja päätäntä (suuntaa usein tulevaisuuteen), mitkä muodostavat kertomuksen perusskeeman (Siikala 1984, 29). Aineiston perusteella rekonstruoituja tarinoita ei sinällään esiinny elävässä elämässä, vaan poronhoitajien elämäntarinat ja yhteisölliset tarinat muodostuvat näiden yhdistelmistä.

Tarinan kärjen paikantamisessa olennainen osa on arviointi, joka voi esiintyä eri rakenneosissa pitkin kertomusta. Analyysin kannalta arvioinnit myös auttavat paikantamaan kertojan asenteita ja näkemyksiä, joiden avulla voidaan tulkita kertomuksen merkitysulottuvuuksia. (Labov 1972; Labovin & Waletzky 1967.)

Tarinoita muodostettaessa on kiinnitetty huomiota siihen, mitä merkityksiä työhön liitettiin, mistä lähteistä ja miten perheen toimeentulo kerrottiin muodostuvan. Lisäksi paikannettiin kertojan esille nostamia identiteettejä, jotka voivat olla tilanteisia, moninaisia,

fragmentoituneita ja muuttuvia. Kulttuurimme tarjoaa välineitä kertoa itsestämme yhtenä ja monena samanaikaisesti (Ronkainen 1999, 74). Myös kulttuurinen identiteetti voi vaihdella ja olla yhtä aikaa sekä samanlainen että erilainen kuin valtakulttuuri (Hall 2003). Tavoilla ja normeilla, jotka ylläpitävät traditioita, on oma merkityksensä identiteetin, kollektiivisen että yksilöllisen, jatkuvassa muotoutumisessa ja tulkinassa. Näiden yksilöllisten ja yhteisöllisten tarinoiden kautta rekonstruoiduissa tarinoissa muodostuu kuva poroelinkeinoon muutoksesta yhteiskunnan markkinaistuessa. Haastatteluissa elämäntapa käsitettä käytettiin kuvaamaan etenkin elinkeinon kulttuurisia ja traditionaalisia piirteitä.

Poroelinkeino tarina

Useimmat haastateltavat olivat saamelaisia ja he korostivat sitä, että poronhoito on alueen luontainen elinkeino ja myös alkuperäiskansan elinkeino (ks. Saijets & Helander-Renvall 2009, 16). Heistä monet kertoivat kuinka he ovat syntyneet *poromiesperheeseen* ja ovat koko ikänsä tehneet poronhoitotöitä. Kokemuksen kautta muodostuu usko siihen, että omalla työllään pärjätään porotaloudessa. Tärkeää on paikallisten poronhoitajien mukaan se, että elinkeinon piirissä on kaikenikäisiä ja näin turvataan elinkeinon säilyminen.

Meillä on *poromiesperhe*, mistä minä olen kotosin. Ja meille on tietenkin *lapsille annettu merkit* silloin pienenä. -- Kyllä se on elämäntapa. Se luonto, luonnon vuosikulku rytmittyy minun ajatuksissa poronhoitoa kautta. (H1, nainen, saamelainen, s. 70-luvulla)

Poromiesperheeseen syntyminen ja näin saatu poromiestausta antavat lähtökohdan jäsentää maailmaa omista kulttuurisista merkitysjärjestelmistä käsin (ks. Lehtonen 1996). Moni saikin poromerkin jo aivan lapsena ja oppi poronhoidon käytännöt ja tavat olemalla mukana vanhempiensa kanssa erilaisissa poronhoitotöissä. Näin heidät sosiaalistetaan perinteiseen elinkeinon (Berger & Luckmann 1966). Haastatteluissa tämä asia mainittiin merkityksellisenä asiana. Heillä on kulttuurisesti valmiina identiteettiryhmä, johon kuuluu.

Esitellessään omaa elinkeinoaan osa haastateltavista kuvasi *poronhoitoa ”peruselinkeinoksi”*, johon on sitten mahdollisuus yhdistellä muita elinkeinoja. Asian tärkeyttä ilmentää haastatteluaineistoimerkissä tämän asian toistaminen. Luottamusta elinkeinon kuvaa se, että sen uskotaan säilyvän, vaikka olisi huonoja vuosia.

Kyllä minusta poronhoito on semmonen *peruselinkeino*. Koska se kuitenkin kittuuttaa sitten vaikka vähä huonomminkin menis. -- Se on semmonen *peruselinkeino*, esimerkiksi mihin matkailu pohjaa. Ja kaikki ne, mitä sitten tullee lisukkeina niin ne pohjaa tähän. (H1, nainen, saamelainen, s. 70-luvulla)

Eri vuosikymmenillä syntyneet haastatellut poronhoitajat kertovat elinkeinon tärkeydestä. Vaikka poroelinkeino ei olisi taloudellisesti merkittävin, se on tärkeä osa Lapin elinkeinorakennetta ja siksi esimerkiksi 1940-luvulla syntynyt saamelaisnainen vaati porotalouden säilyttämistä. Myös syntyperältään suomalaisille poronhoito voi merkitä vakautta toimeentulossa, vaikka tulot porotaloudesta eivät olisi suuria.

Suoraan koulunpenkiltä oikeastaan poronhoitoon. Olen kohta kaksyötä vuotta ollu siinä ja, vaikka se on *äärimmäisen pieni*, mutta se on kuitenkin ainoa semmonen *pysyvä osa* siinä minun talouessa *tai tulonmuodostuksessa*. (H5, mies, ei saamelainen, s. 1960-luvulla)

Nuoremman polven saamelainen poromies kuvaa haastattelussa elinkeinoaan elämäntavan ja markkinatalouden kontekstissa. Hän arvioi elämäntavan piirteiden säilyneen elinkeinossa, vaikka taloudelliset vaatimukset lisääntyvät.

No, tänä päivänä... ehkä se ennen on ollu, jos tässä tarkotetaan niinkö porotaloutta, niin *ennen* se on ollu toisaalta *elämäntapa* ja tänä päivänä se on kyllä taas menny jo aika pitkälle siihen, että *markkinavoimat pyörittää* tätä niinkö muutaki kansantaloutta. Kyllä se enempi on tänä päivänä sitä *markkinahommaa* ja *euron perässä juoksemista*, kilpailemista. -- No, kyllä se on *muuttunu* kyllä samalla lailla, että on se tavallaan elämäntapa vieläki, mutta tuota *elämäntavassa on nyt vaan se euro mukana*, että se on sillä lailla *muuttunu* kyllä. (H12, mies, saamelainen, s. 1970-luvulla)

Poronhoito on monelle elämäntapa ja sen kautta elinkeinonharjoittaja asemoi omaa identiteettiään. Elinkeinon kokonaisvaltaisuus ja yhteisöllisyys ovat

sellaisia arvoja, joista ei olla valmiita luopumaan, vaikka olisi mahdollisuus saada toimeentulo palkkatyöläisenä. Poroelinkeino elämäntapana on osa elinkeinonharjoittajien yksilöllisistä ja myös yhteisöllistä identiteettiä, joka paikkasidonnaisena elinkeinona turvaa sosiaalisen verkoston. Elämäntapa jäsentyy toimintojen ja niiden arvostusten kautta ja edellä olevassa lainauksessa elämän jäsentäminen tapahtuu ensisijaisesti kulttuurin ja toissijaisesti talouden kautta (Kortteinen 1982; Roos 1988). Yhteisön lisäksi luonto ja porot ovat osa kokonaisuutta, joka mahdollistaa elämisen ja toimeentulon, jossa päällimmäisenä ei ole taloudellinen voitontavoittelu, eikä kaikkia mitata markkinatalouden mittarein. Kaikkea ei arvoteta rahalla ja luonnolla on itseisarvo (Saartenoja 2012, 81).

Etenkin pohjoisessa porotalous on pääelinkeino useille perheille, ja perheet ovat *panostaneet elinkeinoonsa*. Jotta poronhoidolla tulisi toimeen, on poromäärien kasvattaminen erään poromiehen mielestä loputon taistelu. Päämäärä tuntuu karkaavan aina uudelleen ja uudelleen. Hän ja hänen vaimonsa tulee toimeen porotaloudella.

Se täytyy tulla toimeen poroilla nytte ja minä oon siihen *panostanu*. Aivan lapsesta koittanu koota semmosen karjan, että sillä *pitäs pärjätä*. Ei sitä vain tunnu tarpeeksi olevan koskaan ko *aina karkaa* sitte se *vaatimukset* siitä, että niitä pitäs olla entistä enempi. (H13: mies, äiti saamelainen)

Ongelmia poroelinkeinoon piiriin kerrottiin syntyvän EU politiikasta lähinnä tukien kautta, sillä niissä on määrätty, että pitää olla 80 poroa ennen kuin on oikeutettu eläinkohtaisiin tukiin. Toisaalta kustannukset kasvavat ja tarvitaan enemmän poroja, mutta kun porojen määrille on asetettu paliskuntakohtaiset ylärajat, johtaa tämä poronomistajien määrän vähenemiseen. Ongelmaksi muodostuvat porotyöt, sillä porojen määrä ei vähene eikä myöskään porotyöt. Eräs poromies kertoikin haastattelussa, että tällä hetkellä heidän paliskunnassa poromiesten määrä on supistunut niin, että juuri tullaan toimeen, eikä nuoria ole tulossa kovinkaan monta.

Jos alle kaheksankymmenen poronomistajia ei olis enää meillä, niin kyllä meillä *olis vaikeuksia* toteuttaa esimerkiksi erotusten pito ja kokoaminen ynnä muu *porohoito, porotyö*. (H15, nainen, saamelainen)

Poronhoito on vuosien saatossa koneistunut, mikä helpottaa hoitotöitä. Koneet paikkaavat osaksi vähenevää poromiesten määrää, sillä porotalous on vuosikymmenten aikana keskittynyt yhä harvemmille poronomistajille, sillä koneistuvassa elinkeinossa kustannukset muodostuvat liian suuriksi pienomistajille.

Mutta kaikki ne *pienporonomistajat*, joilla oli kolmekymment – kuusikymmentä poroa, saatto olla jollaki perheellä, niin *sellasia ei enää ole*. Et sellaset *ei pärjää* sitte siinä *koneistuvassa elinkeinossa*, kun pitää olla todella monkijät ja moottorikelkat ja maastopyörät ja kaikki muu siihen. Se menee siihen, että vain muutama harva omistaa poroja ja niillä on sitten tosi paljon. (H4, nainen, ei saamelainen)

Poroelinkeino on vuosikymmenien aikana seurannut yleistä yhteiskunnallista ja teknis-taloudellista kehitystä (Ks. Pohjola & Valkonen 2012, 7). Elinkeinoon rationalisointi on osin tapahtunut valtion hallinnon ohjaukskeinoin. Se on edistänyt poronhoidon siirtymistä suurimman mahdollisen voiton tavoitteluun ja elinkeinoon mekanisointumista (Komu 2013, 19; Forbes 2004, 9). Poroelinkeino on keskittynyt ja suuntaus on isompiin porokarjoihin. Suurien porokarjojen hallitsemiseen tarvitaan koneita, ja työtavat ovat koneellistumisen myötä muuntuneet ja osin helpottaneet töitä.

Markkinatalous pyrkii asettamaan tuotannon reunaehdoja myös perinteiseen elinkeinoon. Osa on panostanut poroelinkeinoon ja määrätietoisesti lisännyt porokarjaansa, jotta saisi perheen toimeentulon porotaloudesta. Silti karjakoon kasvattamisen vaade näyttää säilyvän vuodesta toiseen (ks. Dana & Riseth 2011, 118; Heikkinen ym. 2007, 37). Koneellistuminen ja lääkintä sekä nykyään lisääntyvä ruokinta ja tarhaus ovat lisänneet kuluja (Tuomisto ym. 2008, 19–21) ja porotalouden kannattavuus on heikentynyt (Honkanen ym. 2008, 123).

Kun porokarjojen koko kasvaa ja paliskunnilla on kullakin omat enimmäisporomääränsä, se johtaa omistuksen keskittymiseen ja näin poromiesten

määrä vähenee väistämättä ja työvoimapula uhkaa alaa (ks. Pakkanen & Valkonen 2012, 32). Työvoima väheneminen lisää paineita ulkopuoliselle työvoiman tarpeelle (Itkonen 2012, 264). Haastateltavat toivoivat enemmän nuoria alalle, sillä moni poronomistaja on iäkäs ja poronhoitotyöt, etenkin erotukset, ovat kovaa ruumiillista työtä. Koneellistuminenkaan ei kaikilta osin poista työvoiman tarvetta. Yli 80 eloporon suuruisissa porotalousyrityksissä yrittäjät tekivät porotalouden töitä tilivuonna 2014/2015 keskimäärin 1340 tuntia (Luke Taloustohtori 2016).

Elinkeinoharjoittajien haastattelut tuovat esiin, kuinka he ovat ratkaisseet markkinatalouden ja perinteisen elinkeino toimintatapojen yhteensovittamisen. Vaikka elämäntavalliset piirteet ovat vahvasti kerronnassa mukana, se ei sulje pois markkinatalouden diskurssia puheesta. Nämä kaksi asiaa voivat kietoutua hyvin yhteen porotaloudessa (ks. Dana & Riseth 2011, 117). Toisin päin ilmaistuna elinkeino harjoittaminen taloudellisesti ei sulje pois sitä, että elinkeino on harjoittajalleen myös elämäntapa. Larjavaara (2007, 114) on todennut, että markkinoiden dynamiikan ollessa kaikkialla läsnä organisaatioiden ja yksilöiden on pakko olla kilpailussa mukana, jolloin markkinaistuminen vaikuttaa myös yksilöiden arvoihin niitä rationalisoivasti.

Yhtenä ratkaisuna riittävän toimeentulon saamiseksi niillä, jotka eivät voi kasvattaa poromääriään on harjoittaa myös liitännäis- tai *yhdistelmäelinkeinoja*. Poronhoitajat ryhtyvät monialayrittäjiksi. Toisaalta haastateltavista osa kertoi, että elannon hankkimiseen useasta lähteestä on totuttu jo luontaistalouden aikana. Mutta nykyään pitäisi valtion tukea enemmän monialayrittäjiä, jotta poroperheet saisivat toimeentulonsa Lapissa.

Mutta kun *omavaraisuella ei enään elä*. Kun se ennen ei ole niinko erityny, taikka erikoistuneesti oltu kalastajia tai poronhoitajia tai maanviljelijöitä, vaan on paljon jokaista vähän. Ja sitten se on vaihella vuojenaikojen ja vuosien mukkaan, että jos on ollu huono porovuosi, niin sitten on marjastettu enemmän ja kalastettu enemmän. Semmonen elinkeinojen yhistelemine pitäis tehdä kannattavammaksi. Koska siihenhän vaikuttaa just se, että miten valtio järjestää ja tukkee elinkeinoja. (H5: mies, ei saamelainen)

Eräs poromies arviokin, että jos porotaloudella menee jatkuvasti huonosti, täytyy miettiä toimeentulon hankkimista muista lähteistä. Porotyö on rankkaa ja kuluttavaa, ja hänkin on jo yli viidenkymmenen. Henkisesti on rasittavaa, kun joutuu puolustamaan elinkeinoa muita luonnonkäyttömuotoja vatsaan.

Haastateltavilla oli myös uskoa *poroelinkeinoon tulevaisuuteen*, ja heidän lapsensa ovat jatkamassa poroelinkeinoissa. Eräskin poromies näki, että poromiesten määrän väheneminen antaa nuorille mahdollisuuden suurempiin porokarjoihin, joka mahdollistaisi kannattavan toiminnan.

Nuoripoika on porohommassa, kyllä mie luulen porohommassa voipi pärjätä sen takia, että täällä loppuu poromiehet kohta. On niin vähän nuoria, jotka alkaa siihen. Silloin siinä on tillaa ja on mahdollisuus kasottaa tokkaa isommaksi, silloin siinä pärjää. (H10: mies, saamelainen)

Tulevaisuuden suhteen eläkeikässä oleva saamelainen poromies epäili, että pelkällä porotaloudella on vaikea tulla toimeen. Vanhempaa ikäpolvea oleva poromies aprikoi, että poroelinkeino on kuoleva ammatti, mutta ei mikään elinkeino yhtäkkiä loppu. Toisaalta tämä poromies katsoi, ettei poroelinkeino saisi polkea kovin alas. Toisaalta hän uskoo, että muita toimeentulomahdollisuuksia on alueella, jos ihminen käyttää järkeään. Yhtenä vaihtoehtona hän mainitsee yrittäjyyden: ”täytyy muuttua liikemieheksi”.

Polanyin (1957/2009, 222) mukaan tuotanto on ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta, mutta jos niitä pidetään vain itse sääntelevän markkinajärjestelmän osina, tuhoutuvat ne jäädessään markkinoiden armoille. Ihmisten työtä ja maata ei ole tuotettu vain myymistä varten. Porotalouden harjoittajat ovat osaksi omaksuneet tuottajaidentiteetin, mutta taloudellisessa toiminnassaan he huomioivat talouden lainalaisuuksia. Toisaalta yhteisöllinen identiteetti on etenkin saamelaisilla ja osin myös suomalaisille poronhoitajille edelleen tärkeä (Dana & Riseth 2011). Luonto ei ole vain markkinoiden resurssi, vaan se on osa poronhoidon kokonaisuutta ihmiseen ja eläimiseen. Toimeentuloa haetaan monestakin lähteestä, esimerkiksi palkkatyöstä, jos sitä on kotiseudulla saatavissa, sillä porot ja porotyöt ovat paikkasidonnaisia.

Poronlihan jatkojalostuksen tarina

Ko nyt *pitäs* enemmän ja enemmän *panostaa* siihen *jatkojalostamiseen*, niin se vaatii kans investointeja ja rahaa. Sanotaan, että varttuneemmalla iällä ei enää haluttas alakaa sitomaan. (H11: mies, saamelainen)

Haastateltavista osa kertoi, kuinka he parhaillaan suunnittelevat *jatkojalostuksen aloittamista*. Jatkojalostuksen aloittaminen vaatii suunnittelua ja investointeja ja iäkkäämmät poronmistajat, voivat olla haluttomia uuden toiminnan aloittamiseen. Jalostustoiminnan aloittamisesta kertoessaan eräs poromies mainitsi perheensä tuen ja jalostettava poronliha on aluksi oman perheen poroista ja resurssien riittäessä myös sukulaisten poroista. Vanhemmat voivat olla hyvänä tukena ja apu työvoimana nuoremman polven aloittaessa yritystoimintaansa.

Saamelainen poromies kertoi haastattelijalle toiveestaan, että hänen pojistaan joku voisi jatkaa poronhoitoa. Hän näki, että mahdollisuuksia on *poronlihan jakojalostuksessa* ja matkailu lisää myös poronlihan menekkiä. Osalla perheistä seuraava sukupolvi pyörittää jo jakojalostusyritystä myyden sekä jatkojalosteita että poronlihaa.

Toivottavasti nuo minun pojat tai ainakin joku niistä jatkas vielä sitäkin [poronhoitoa]. Sieläkin puolella on *paljon mahdollisuuksia* tuon nimenomaan *lihan jatkojalostuksen* ynnä muun kautta. Ja tässä nyt tämä *matkailun kautta* niin meillähän menee jo suurin osa omat *lihat niin menee suoraan asiakkaille ruuan muodossa*. (H11: mies saamelainen)

Suoramyyntin aloittamisen yhtenä tekijänä haastateltavat nostavat näin lihasta saadun paremman hinnan verrattuna siihen, jos porot myydään isoille yrityksille. Haasteita suoramyynnille kerrotaan aiheuttavan siitä, että EU säännösten takia teurastus tulee tehdä hyväksytyissä teurastamoissa, etenkin jos teurastamo on kaukana. Eräs haastateltava arvioi, että ennen ulkona erotuspaikalla teurastuksella saatiin parempilaatuista lihaa, kun porot eivät stressaantuneet kuljetuksista. Suoramyynti on osalle haastateltavista merkittävä osa poronlihan myynnistä. Menekin edistäminen voi tapahtua sanan kiertäessä tutulta tutulle.

Itte mie olen alottanu enemmän *suoramyyntipuolelle*. -- No, ihan niin tuttuja ja se tuopi tutun tuttuja. *Tutuille* niinkö sana leviää ja tuota sillälailla lisääntyny tuo ja se on kyllä oikiastaan tällä hetkellä aika *merkittävä osa* minun poronlihanmyynnistä, suoramyyni. (H2: mies, isä saamelainen)

Poronlihan jatkojalostajille, jotka omistavat myös poroja on lihan hinta kaksijakoinen asia. Ostettaessa lihaa toivotaan, että hinta olisi alhainen ja tuotteita myydessä taas korkea. Haastateltava vanhempi poronainen arvioi, että alhaisella lihan hinnalla voi olla kauaskantoisia seurauksia. Jos poromiehet lopettavat alhaisen hinnan takia kärsii koko paliskunta, kun poromiesten määrä vähenee. Poromiehet eivät jaksa jatkuvasti taistella kohoavia kustannuksia vastaan lihan hinnan pysyessä alhaalla. Hänen mukaansa ”kukaan ei jaksa pitemmän päälle taistella tällaista yhtälöä vastaan”.

Haastatteluissa tuotiin esille, että *markkinointi* on tärkeää poronlihan *menekin edistämisessä*. Hyvää poronlihan imagoa pidettiin tärkeänä. Poronlihan imagoa pidetään yllä varmistamalla lihan ja jalostettujen tuotteiden korkea laatu. Saamelainen poromies totesi, kuinka hänen mielestään poron myynti ruhoina on aikansa elänyttä, ja poronlihaa täytyy myydä erikoistuotteina. Markkinoita on avautunut Helsinkiä myöten, sillä poronlihalle ja -jalosteille on kysyntää.

No, *markkinointi on tärkein* ja markkinoinnissahan on vaikka minkälaisia keinoja ja konsteja. Mutta kyllähän *poronlihassa* tietenki *imago* on yks tärkeä. Tällä hetkellä nään, että markkinoinnissa on puutteita. Se on aika rajallinen tuote, niin tuonne esimerkiksi etelän päähän niin, se ei taho enää oikein riittää, -- Kyllä sille kysyntää on olemassa. (H12: mies, saamelainen)

Jalostustoimintaa harjoittavat joutuvat panostamaan myös markkinointiin. Tuotteita pitää saada myytyä, jotta jalostuksesta ja investoinneista saadut kulut saadaan katettua. Toisaalta markkinoinnin yhteydessä epäiltiin poronlihan riittävyttä, sillä paliskunnilla on ylimmät sallitut poromäärät ja vuosittain kerrottiin myyntiin tulevan noin puolitoistamiljoonaa kiloa. Eräs haastateltava epäili, ettei ulkomaille edes uskalleta markkinoida sen takia.

Kuluttajien ostopäätöksiin vaikuttavat hinnan

lisäksi *laatutekijät*, joten myytävän lihan tulee olla korkealaatuista. Yrittäjä huolehtii laatuoketjusta henkilökohtaisesti aina erotuspaikalta lähtien.

Ettei liha meinataan saaha kaupaksi, niin sen pitää olla *laadukasta*, ihan sieltä ruohonjuuritasosta lähtien. Ja se tarkoittaa sitä, että meidän paliskunnassa ei ruokita poroja. -- Sitä ei ole ruokittu keinotekoisesti ennen teurastusta. -- Koska meillä tää on *perheyrittys*, me itse ollaan siellä *erotuspaikalla*. -- Me itse otamme ne porot siellä, joita me teurastamme. Me huolehditaan siitä, että niillä on hyvä olla. (H15: nainen, saamelainen)

Jalostustoiminta edistää myös aluetaloutta ja alueellista työllisyyttä. Paikallisesti organisoitu lihanjalostus mahdollistaa taloudellisesti kestävämmän porotalouden harjoittamisen (Heikkinen ym. 2007, 37). Porotaloudesta ja jatkojalostuksesta tuleva suhteellinen tulovirta lisääntyy porokarjan koon kasvaessa (Tuomisto ym. 2008, 23).

Jatkojalostusyrittäjänä hän myy ja markkinoi tuotteensa. Suvusta on voinut joku aloittaa jalostustoiminnan, ja hän on aluksi keskittynyt jalostamaan perheen ja sukulaisten poronlihoja ja siitä vähitellen laajentanut yritystä ja hakenut uusia markkinoita. Jatkojalostustoimintaa harjoittavat poronhoitajat toimivat yritysmäisesti ja osa pitääkin itseään yrittäjänä. Toisaalta Heikkinen ym. (2007,37) on todennut, että useimmat jalostustoimintaa harjoittavat poronhoitajat pitävät itseään ensisijaisesti poromiehinä ja yrittäjyys on toisella sijalla.

Nykymaailmassa paikallisen toimintatilan ulottuvuudet ovat kasvaneet, ja paikallisessa toimintatilassa toimivan suhteet ulottuvat paikan ulkopuolelle; suhteiden verkosto voi olla globaali (Massey 2003, 60-62). Kilpailutaloudessa pyritään maksimoimaan taloudellinen tehokkuus ja keskiössä ovat asiakkaat / kuluttajat. Poronhoitajat ovat elinkeinonsa kannattavuutta parantaakseen suunnanneet toimintaansa jalostukseen ja he markkinoivat jalostettuja tuotteitaan poronhoitoalueen ulkopuolelle. Markkina-alueena on usein Etelä-Suomi, mutta Lapissa vierailevat turistit ostavat myös poronlihatuotteita ja paikalliset ravintolat tarjoavat matkailijoille paikallista poronlihaa. Pohjois-Suomessa myös rajakaupalla on suuri merkitys, sillä norjalaiset käyvät ostamassa poronlihaa Suomen puolelta. Markkinat ovat laajentuneet

jopa globaaleiksi, sillä porotilamatkailussa markkinoinnin asiakkuussuhteet ovat kansainvälisiä.

Matkailun tarina

Matkailu perustuu siihen, että tai iso osa matkailusta perustuu siihen, että porotalous on laskettu siihen matkaan. Semmosena että on poroja näytillä ja että ihmiset tulee kattoon poroja. On poroajelua ja sitten viiiään porotiloille. Yks semmonen valtti, millä tänne houkutellaan ihmisiä, on justiin poro ja porotalous. (H1: nainen, saamelainen)

Poro on merkittävä matkailun vetovoimatekijä ja matkailun kerrottiin hyötyvän porosta ja päinvastoin. Matkailulla on suuri merkitys alueen taloudelle.

Porohan on matkailun vetovoimatekijä tällä hetkellä aika suuri. Täältä sanotaan, että porotalous loppuu, ja sitten tämä luonto mennee vähän erilaiseksi, että täällä ei ole enää paljo tiloja niin matkailu loppuu täältä ja sen myötä täältä saa ihmiset pakata kampeensa. Sitten lähtii pois. Se on kuitenkin tällä hetkellä matkailu niin suuri tulonlähde tälle pohjoselle alueelle, että täällä ois aika vähissä nämä asumukset jos täällä ei matkailua ois. Mutta porotalous tukee sen. -- poron takiahan ihmiset matkustaa tänne. (H6: mies, saamelainen)

Matkailun sopivuudesta poronhoitoalueelle esitettiin eriävä mielipiteitä. Poromiehen vaimo esitti näkemyksensä, että aito poromies on sitä mieltä, että matkailu ei sovi poronhoitoalueelle. Hän kuitenkin totesi, että on niitäkin poromiehiä, jotka yrittävät sovittaa yhteen matkailun ja porotalouden.

Matkailun ja poronhoidon välillä kerrottiin olevan paikoin ristiriitoja, joskin osa matkailijoiden aiheuttamista haitoista arvioitiin johtuvan matkailijoiden tietämättömyydestä poronhoidon käytännöistä. Vihjattiin myös mahdollisesta tahallisuudesta kiusanteosta, kun poroaitojen veräjät on jätetty auki.

Poronomistajat voivat hyötyä matkailusta ja samalla matkailuyrittäjät hyötyvät poronhoitajista.

Mutta nää kaikki asiat, ku ne vaan pystytään sopimaan ja järjestelemään sillä lailla, siinä on mahdollista hyötyä joka ainoan. Matkailuyrittäjä voi esimerkiksi jotaki ohjelmalveluita, ravintolat ostaa poronlihaa. Tällä tavalla matkailuyrittäjä voi taas palvella turisteja, että kyllä se, se on kuitenkin semmonen yhtälö, että sen ku saa pelaamaan, niin sillon kaikki on tyytyväisiä. (H12: mies, saamelainen)

Kaikki poromiehet eivät ole katsoneet kovinkaan suojein silmin poroelinkeinon ja matkailun yhteistyötä. Eräs haastateltavista kertoi, että matkailussa on itsensä myymisen ulottuvuus, kun omaa kulttuuria ja elinkeinoa tuotteistaa. Itsekriittisesti hän myöntää sen, että vanhempi sukupolvi pyrkii vastustamaan kaikkea uutta, mutta nuoremmat osaavat rakentaa hyvää elämää uudelle kulttuurille. Vastakkainasettelu porotalouden ja matkailun osalta on vähentynyt ja yhä useampi poromies on mukana myös matkailubisneksessä.

Saamelainen poromies, joka on myös matkailuyrittäjä, arvioi, että näiden kahden elinkeinon välinen vastakkainasettelu on vähentynyt. Hän mainitsi, että yrittäjien määrä, joilla on sekä porotaloutta että matkailua, on lisääntynyt. Eläkeiässä oleva poromies muisteli, kuinka ennen matkailu keskuksessa ei suvaittu poroja. Mutta nyt hän kertoi tilanteen muuttuneen ja matkailua markkinoidaan poroilla jopa ulkomaita myöten.

Matkailun kerrottiin olevan merkittävä alueen talouden kannalta, mutta etenkin poroon pohjautuvissa ohjelmalveluissa haluttiin *kehittää matkailua* etenkin yksilöllisiä tuotteita tarjoamalla eikä vain "tusinatavaraa". Eräs ohjelmalveluyrittäjä kertoi omasta porotiloohjelmastaan:

Meillä on tässä poropuolen ohjelmalveluyritys ja liittyy poroon. Elikkä etupäässä, mitä me eniten tässä pyöritään, on normaali porotilan ohjelma. Tottakai meillä on muitakin tuommosia erilaisia tuotteita, mutta meidän brandituote on kuitenkin porotiloohjelma. Joka pyörii niinku ympäri vuojen ja eniten. (H6: mies, saamelainen)

Matkailun nähtiin haastatteluissa myös edistävän poronlihanmyyntiä esimerkiksi Saariselän alueella, kun poronlihaa voitiin myydä suoraan loppukäyttäjille. Matkailun ja matkailukeskusten arvioitiin vaikuttavan merkittävästi siihen, että Inarin alueella porot saadaan markkinoitua lähi-alueelle. Ravintoloille suoraan myydessä saadaan

parempi hinta poronlihalle ja tämä mahdollistaa toimeentulon porotalouden harjoittajille myös tulevaisuudessa. Haastateltava tosin mainitsi, että matkailurakentaminen supistaa heidän paliskuntansa laidunalueita. Mutta hyvät poronlihan lähimarkkinat korvaavat tätä menetystä.

Matkailu nähdään Pohjois-Suomen mahdollisuutena ja sen merkityksen arvellaan lisääntyvän tulevaisuudessa ja tulevaisuuden yrittäjä nähdään monialayrittäjänä.

Mie nään, että meillä tulevaisuudessa kasvaa enemmän tämä matkailun merkitys. Sen minä olen omassa toiminnassani jo nähnyt, ja siihen mejän pitää panostaa ja niemen omaan tuohon luontomatkailuun ja siihen hallittuun, ohjattuun matkailuun siihen mejän pitää panostaa, eikä mihinkään massamatkailuun, että alettas mitään lasketturinteitä tekemään tänne. (H11: mies saamelainen)

Poro on matkailulle hyvä vetovoimatekijä. Lapin matkailun imagoon kuuluu poro, ja Eskelinen (2006, 284) onkin todennut, että ulkopuolisten mielissä Lapin vetovoima on vuosisatojen ajan rakentunut porosta johdetuille imagoille. Porolla siis mainostetaan matkailua. Osa poromiehistä on itsekin perustanut poromatkailuyrityksen tai aloittanut tarjoamalla poroon liittyviä ohjelmapalveluja muille matkailuyrittäjille.

Yrittäjyyteen kuten esimerkiksi matkailuun siirtyminen vaatii hyppäystä uuteen. Perinteisessä yhteisössä edelläkävijöihin voidaan suhtautua kielteisesti. Yrittäjyys koetaan enemmän yksilökeskeisenä toimintana, jota ohjaa taloudellisen voiton tavoittelu ja maksimointi. Tällöin luottamuksen syntyminen ja sitä kautta taloudellisen toiminnan kehittäminen ei tapahdu heti. Yrittäjän pitää ensin luoda verkostot ja ansaista luottamus.

Toimeentuloa poroelinkeinosta ja yrittäjyydestä

Poronhoito on hyvin perhe- ja sukukeskeinen elinkeino, jossa toistuvat poronhoitoon liittyvät vuotuiset tehtävät vasan merkkauksineen, paimenuksineen, poroerotuksineen ja teurastuksineen. Omista poroista saadulla lihalla onkin ollut ja on edelleen suuri merkitys perheiden ruokataloudessa. Samalla työtehtävät, joita tehdään yhdessä paliskunnan muiden poronomistajien kanssa,

vahvistavat poromiesidentiteettiä ja ylläpitävät perinteistä elämäntapaa.

Perinteisetkin elinkeinot muuttuvat ja kohtaavat yhteiskunnan taholta taloudellisia vaatimuksia tehokkuudesta ja kulujen pienentämisestä yksikkökokoja kasvattamalla. Raha ja talous ovat suuremmassa roolissa kuin aikaisemmin ja poliittikkakeinotkin ohjaavat elinkeinoa kohti yritysmaisempää toimintaa. Poromiesten keskuudessa on vaihtelevia näkemyksiä siitä, mitä poroelinkeino heille nykyään merkitsee. Osa porotalouden harjoittajista kokee olevansa porotalousyrittäjiä. Heillä on suuret porokarjat ja tulot tulevat pääasiassa porotaloudesta. Heikkinen (2002, 300) totesi väitöskirjassaan, että yleinen suuntaus ilman valtion ohjaustakin näyttää olevan, että päätoimisten porokarjat kasvavat suhteessa pienomistajien keskimääriäsiin porokarjoihin. Yhtenä porokarjan koon kasvattamisen tavoitteena on kannattavuuden parantaminen (Rantamäki-Lahtinen 2008, 3).

Dana ja Riseth (2011, 108) ovat todenneet, että Suomessa saamelaiset poromiehet kokevat poronhoidon vahvasti kulttuurisena elinkeinona, mutta toimeentulon turvaamiseksi joutuvat suuntaamaan myös liittämiselinkeinoihin, jotka ovat enemmän yritysmaista toimintaa. Näin yrittäjä identiteetti on toissijainen suhteessa poronhoitaja identiteettiin (emt.: 119). Omanvoiton tavoittelua ei ole päällimmäisenä arvona. Enemmän yrittäjinä toimimisesta puhuvat elinkeinon rinnalla jatkojalostuksen aloittaneet tai matkailupuolelle suuntautuneet poronomistajat. Poronlihan jatkojalostukseen suuntautuneita pienyrittäjiä onkin toiminnassa eri puolilla poronhoitoaluetta. Yhteisöt ja perheet tuntevat suhdeverkostot sekä osaavat käyttää niitä hyväkseen, joten näiden suhdeverkostojen avulla voidaan helpottaa myös taloudellista toimintaa ja näin saada liikekustannuksia pienemmiksi. Polanyiin mukaan markkinatalouden kritiikin aihe ei ole se, että se perustui talouteen, vaan se, että markkinatalous perustui omanvoitonpyyntöön. Industrialismi täytyy alistaa ihmisluonnon vaatimuksille, jotta se ei hävittäisi ihmiskuntaa. (Polanyi 1957/2009, 391.)

Toisaalta yrittäjän ja palkkatyön välinen ero on nykyään hämärtynyt. Osa poroperheen jäsenistä voi olla palkkatyösuhteessa esimerkiksi vanhempiansa

jalostusyrityksessä. Myös poromies voi olla osan vuodesta palkkatyössä etenkin, jos porotalous on sivuelinkeinona.

Käytännössä poroperheet saavat tuloa monesta lähteestä ja ovat monialayrittäjiä. Tällöin perheen sisällä eri elinkeinoalat ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään ja niiden painosuhteet vaihtelevat suhdanteiden mukaan. (Kietäväinen 2013.) Poroelinkeinoon harjoittajat ovat tottuneet jo aikoinaan saamaan toimeentulonsa useasta lähteestä.

Sivuelinkeinona porotaloudella voi olla ratkaiseva merkitys siinä, että sen harjoittaja saa maaseudulla riittävän toimeentulon. Taloudellisen toiminnan taustalla voivat vaikuttavat yrittäjän muut arvot kuten halu työskennellä maaseudulla ja itsenäisenä yrittäjänä, mikä voi olla merkittävää yrittäjän luontosuhteen ja identiteetin kannalta ja säilyttäjänä. Hyvinvointia ei tässä tapauksessa voida mitata yksinomaan taloudellisen toiminnan kautta.

Koska poronhoitoa, joka on paikka- ja luontosidonnainen, ei ohjaa ainoastaan taloudellisen voiton tavoittelu, voidaan kysyä, kuinka vuorovaikutukseen tai yhteisöllisyyteen perustuvat arvot voidaan huomioida nykyisessä yksilöllisyyttä ja rationaalista, taloudellista toimintaa korostavassa yhteiskunnassa. Yksilöllisiä toimijoita korostettaessa unohdetaan, että markkinoiden ja sosiaalisen järjestyksen muutokset eivät tapahdu yksilöllä lähtöisesti, vaan ne muotoutuvat sosiaalisessa kanssakäymisessä ja olemassa olevaan sosiaalisen järjestykseen pohjautuen. Usein sivuutetaan se, että modernit ja kulttuurin kantamat traditiot voivat vaikuttaa talouselämässä yhtä aikaa (Fukuyama 1996, 351).

Nykyään talous ja kulttuuri sekä myös politiikka vaikuttavat toisiinsa ja määrittävät toisiaan monin tavoin, joten nämä eri sfäärit eivät ole erillisiä vaan ne ovat läsnä ihmisten toimien ulottuvuuksina (Lehtonen 2014, 260). Asuin- ja työympäristössään toimiva ihminen ei ensisijaisesti tee päätöksiä ja arvioi selviytymistään pelkästään taloudellisten lainalaisuuksien perusteella. Aikanaan jo Polanyi (1957/2009, 97) totesi, että ihmisen talouselämä on yleensä alistainen hänen sosiaalisille suhteilleen. Näin ollen poroelinkeinoon sosiaaliset suhteet ja elinkeinon liittyvät kulttuuriset

painotukset tulisi huomioida eikä sulkea niitä pois päätöksenteosta, jossa säädellään elinkeinon taloudellisia mahdollisuuksia.

Poroelinkeino mahdollistama kestävä elämäntarina

Porotaloudella on kahtiajakautunut luonne yhtäältä taloudellisena toimintana ja toisaalta perinteiden jatkajana ja identiteetin vahvistajana (Honkanen ym. 2008, 127). Siksi porotaloudessa ei voida kaikkea mitata rahassa. Sennetin (2006) näkemyksessä useimmat ihmiset eivät ole sitä, mitä uusi kapitalismi heiltä vaatii. Ihmiset tarvitsevat elämänkulkuaan jäsentävää näkemystä (sustaining life narrative) sen sijaan, että keskittyisivät lyhyeen aikaväliin, jota markkinatalous vaatii. Nykyinen markkinatalouden talouspuhe myös eriyttää osin keinotekoisesti elinkeinoja.

Poroelinkeino voikin monialaisena ja paikkasidonnaisena olla kestävä elämäntarinan lähtökohta, sen avulla yksilö pystyy hahmottamaan elämänsä laajemmasta aikaperspektiivistä. Menneisyys auttaa kohtaamaan mahdolliset tulevaisuuden vaikeudet ja tavat selviytyä vaikeistakin tilanteista ovat muodostuneet aikaisempien kokemusten kautta. Ihmiset arvostavat elämän myötä karttunutta tietämystään sen sijaan, että olisivat valmiit hylkäämään menneet kokemukset (Kalela 2008, 115). Poronhoitajien kertomuksissa nousee esiin, kuinka nämä menneet kokemukset ovat voimavara luontoriippuvaisessa elinkeinossa. Talouden laskentatavat olettavat, että on mahdollista erottaa talous ja muun elämä sekä arvottaa ne numeroiksi ja rahamääräksi. Tällöin porotalouden kaltainen elinkeino, joka yhdistää yksilöllisen identiteetin ja yhteisöllisen elämäntavan, on hankala taloudellisen arvioinnin kohde, sillä kaikkea ei voida rahassa laskea.

Perheen tulonmuodostuksen näkökulmasta porotaloudesta saatavat tulot voivat olla juuri se taloudellinen perus- tai lisätekiä, joka mahdollistaa elämisen ja pysymisen Pohjois-Suomessa samalla kun porotalous itsessään on tärkeä paikallisen identiteetin tuottaja. Toimeentulon turvaaminen sekä elämäntavallisten ja kulttuuristen arvojen säilyttäminen edistävät toimijoiden luottamusta elinkeinoonsa tulevaisuudessa.

Lähteet

- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1966. *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Harmondsworth: Penguin University Books.
- Dana, Leo Paul & Jan Åge Riseth 2011. Reindeer herders in Finland: Pulled to community-based entrepreneurship and pushed to individualistic firms. *The Polar Journal* 1:1, 108–123.
- Eskelinen, Maija-Liisa 2006. Poroporvari. Palveluliiketoiminnan organisoituminen porotaloudessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 101. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Forbes, Bruce C. (toim.) 2004. *The Challenges of Modernity for Reindeer Management: Integration and Sustainable Development in Europe's Subarctic and Boreal Regions (RENMAN – Final Report)*. Rovaniemi: Arctic Centre.
- Fukuyama, Francis 1996. *Trust: the social virtues and the creation of prosperity*. Penguin, London.
- Hall, Stuart 2003. Kulttuuri, paikka ja identiteetti. (suom. Juha Koivisto) Teoksessa: Lehtonen, Mikko & Olli Löytty (toim.). *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere. 85–128.
- Harvey, David 2008. *Uusliberalismin lyhyt historia*. (Suomentanut Kaisa Koskinen). Vastapaino, Tampere.
- Heikkilä, Lydia 2003. Poronhoitoa koskeva puhe ympäristöhallinnan kontekstissa. Teoksessa: Suopajarvi, Leena & Jarno Valkonen (toim.). *Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Pohjoinen luontosuhde*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 43. Lapin yliopisto, Rovaniemi. 115–143.
- Heikkinen, Hannu Ilmari, Sami Lakomäki & John Baldrige 2007. *The Dimensions of Sustainability and the Neo-entrepreneurial Adaptation Strategies in Reindeer Herding in Finland*. *Journal of Ecological Anthropology* 11, 25–42.
- Heikkinen, Hannu 2002. *Sopeutumisen mallit. Poronhoidon adaptaatio jälkiteolliseen toimintaympäristöön Suomen läntisellä porohoitalueella 1980–2000*. SKS, Helsinki.
- Heiskala, Risto 2009. *Esipuhe*. Teoksessa: Polanyi, Karl Suuri murros. *Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Vastapaino, Tampere. 1–24. *Alkuteos The Great Transformation. The Political and Economic Origins of Our Time (1944)*. Suomentanut Natasha Vilokkinen.
- Honkanen, Asmo, Mauri Nieminen, Klementti Näkkäläjärvi, Leena Rantamäki-Lahtinen, Kaija Saarni, Jari Setälä, Jukka Tauriainen & Jussi Tuomisto 2008. *Loppupäätelmät*. Teoksessa: Rantamäki-Lahtinen, Leena (toim.). *Porotalouden taloudelliset menestystekijät*. MTT:n selvityksiä 156. MTT Taloustutkimus, Helsinki. 123–128.
- Huotelin, Hannu 1992. *Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut*. Esimerkkitaipauksena ”Koulutuksen merkitystä etsimässä” -projektin menetelmälliset valinnat. Joensuun yliopisto kasvatustieteiden tiedekunta, Joensuu.
- Hyvärinen, Matti 2004. *Eletty ja kerrottu kertomus*. *Sociologia* 4, 297–309.
- Ingold, Tim 2000. *The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. Routledge, London and New York.
- Itkonen, Panu 2012. *Skolt Sami cooperation: forms of reciprocity in work situations the Sevettijärvi reindeer herding community at the beginning of the 21st century and actions of state administration*. University of Helsinki, Helsinki.
- Jokinen, Kimmo & Kimmo Saaristo 2002. *Suomalainen yhteiskunta*. WSOY, Helsinki.
- Kalela, Jorma 2008. *Markkinavoimat ja uusi työ*. Teoksessa: Ojajarvi, Jussi & Liisa Steinby (toim.). *Minä ja markkinavoimat*. Yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella. Avain, Helsinki. 110–132.
- Kietäväinen, Asta 2012. *Porotalouden taloudelliset ja työllistävät vaikutukset*. *Maaseudun uusi aika* 1, 35–49.
- Kietäväinen, Asta (2009). *Metsään raivatut elämänpolut*. Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämäkertomuksissa. *Väitöskirja: Acta Universitatis Lapponiensis* 158. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Kietäväinen, Asta, Eero Vatanen & Suvi Ronkainen 2013. *Porotalouden taloudelliset ja työllistävät vaikutukset sekä muut arvot: kohti kokonaisarvoa? Porotalouden taloudelliset ja työllistävät vaikutukset –hankkeen loppuraportti*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 63. Lapin yliopisto, Rovaniemi. Saatavissa: <http://www.doria.fi/handle/10024/94252>. [Viitattu 15.1.2016.]
- Komu, Teresa 2013. *Retoriikkaa vai sosiaalista kestävyyttä? Poronhoitoyhteisöjen osallistaminen kaivostoiminnan suunnitteluprosesseissa Muonion lapinkylässä ja Muonion paliskunnassa 2011–2012*. *Pro gradu-tutkielma*. Kulttuuriantropologia. Oulun yliopisto, Oulu.
- Kortteinen, Matti 1982. *Lähiö*. Tutkimuselämäntapojen muutoksesta. Otava, Helsinki.
- Labov, William 1972. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Labov, William & Joshua Waletzky 1967. *Narrative analysis*. Teoksessa Helm, June (toim.). *Essays on the Verbal and Visual Arts*. University of Washington Press, Seattle. 12–44.
- Larjavaara, Ilmari 2007. *Funktionaalinen transititeoria*. Hallinto, oikeusjärjestys ja instituutiot Venäjällä. Kikumora Publications, Gummerus Kirjapaino, Helsinki.

- Lefebvre, Henri 1991. The production of space. Translated by Donald Nicholson-Smith. Blackwell Publishing, Oxford.
- Lehtonen, Mikko 2014. Maa – ilma. Materialistisen kulttuuriteorian lähtökohtia. Vastapaino, Tampere.
- Lehtonen, Mikko 1996. Merkityksen maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino, Tampere.
- Luke Taloustohtori 2016. Porotalous. Saatavissa: https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/porotalous/aikasarja/eloporot_poronhoitoalueet. [Viitattu 2.10.2016.]
- Massey, Doreen 2008. Samanaikainen tila. Vastapaino, Tampere.
- Massey, Doreen 2003. Paikan käsiteellistäminen. (suom. Juha Koivisto) Teoksessa Lehtonen, Mikko & Olli Löytty (toim.). Erilaisuus. Vastapaino, Tampere. 51–83.
- Mäki, Uskali 2013. Maailma markkinoina. Universaalien talusontologian ytimessä ja rajoilla. Teoksessa Niiniluoto, Ilkka, Risto Vilkkonen & Jaakko Kuorikoski (toim.). Talus ja filosofia. Gaudeamus, Helsinki. 101–123.
- Niemi, Jyrki & Jaana Alhstedt (toim.) 2014. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2014. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 115. Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-687-173-1>. [Viitattu 3.10.2016.]
- Nieminen, Mauri 2008. Porotalouden kunto ja poromäärät sekä poronhoitajien että ruokakuntien poromäärien muutokset. Teoksessa Rantamäki-Lahtinen, Leena (toim.). Porotalouden taloudelliset menestystekijät. MTT:n selvityksiä 156. MTT Taloustutkimus, Helsinki. 46–76.
- Pakkanen, Antti & Jarno Valkonen 2012. Porotalouden hyvinvointi ja tulevaisuuskuva eteläisissä paliskunnissa. Teoksessa Pohjola, Anneli & Jarno Valkonen (toim.). Poronhoitajien hyvinvoinnin uhat ja avun tarpeet. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 13–63.
- Paliskuntain yhdistys 2016. Paliskunnat. Saatavissa: <http://paliskunnat.fi/py/paliskunnat/>. [Viitattu 15.02.2016.]
- Pohjola, Anneli & Jarno Valkonen 2012. Johdanto. Teoksessa Pohjola, Anneli & Jarno Valkonen (toim.). Poronhoitajien hyvinvoinnin uhat ja avun tarpeet. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 7–10.
- Pohjola, Matti 2010. Taloustieteen oppikirja. WSOYpro Oy, Helsinki.
- Polanyi, Karl 2009. Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret. Vastapaino, Tampere. Alkuteos The Great Transformation. The Political and Economic Origins of Our Time (1944). Suomentanut Natasha Vilokkinen. Esipuhe Risto Heiskala.
- Polanyi, Karl 1957. The great transformation. The political and economic origins of our time. Beacon Press, New York.
- Poromies 2016. Porotalouden tilastoja 2014/2015. Poromies 2.
- Poromies 2015. Porotalouden tilastoja 2013/2014. Poromies 2.
- Rantamäki-Lahtinen, Leena (toim.) 2008. Porotalouden taloudelliset menestystekijät. MTT:n selvityksiä 156. MTT Taloustutkimus, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi 1999. Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti ja, tieto ja toimijuus. Gaudeamus, Helsinki.
- Roos, J.P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2. Tutkijaliitto. Gummerus Oy, Jyväskylä.
- Saartenoja, Antti 2012. Kaupunki- ja maaseutupolitiikkaa kilpailuvaltiosta. Teoksessa Lundström, Niklas & Seija Virkkala (toim.). Maaseutu, yliopisto ja yhteiskunta. Juhlakirja professori Hannu Katajamäen 60-vuotispäiväksi. Acta Wasaensia no 264. Vaasan yliopisto, Vaasa. 78–91.
- Sajjets, Mika & Elina Helander-Renvall 2009. Ihmisen, poron ja luonnon vuorovaikutus – Perinnetiedon merkitys saamelaisessa poronhoidossa Utsjoella. Arktisen keskuksen tiedotteita 53. Arktinen keskus, Rovaniemi.
- Sennett, Richard 2006. The Culture of the New Capitalism. Yale University Press, New Haven & London.
- Siikala, Anna-Leena 1984. Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertoista. SKS, Helsinki.
- Silvasti, Tiina 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. SKS, Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Tuomisto, Jussi, Jukka Tauriainen & Lauri Jauhainen 2008. Poron kasvatusta ja porotaloutta porotiloilla. Teoksessa Rantamäki-Lahtinen, Leena (toim.). Porotalouden taloudelliset menestystekijät. MTT:n selvityksiä 156. MTT Taloustutkimus, Helsinki. 17–25.